

П Р А В О

УДК 347.4

ТЛУМАЧЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМ ТА ДОГОВОРІВ

Антошкіна В.К., к.ю.н., доцент кафедри доцент кафедри цивільного та господарського права Бердянського університету менеджменту і бізнесу

Сімейні відносини становлять одну з найважливіших сфер життя людини, впливають на суспільство в цілому. Безсумнівною є той факт, що значна частина відносин між членами сім'ї залишається поза сферою дії сімейного законодавства та регулюється звичаями, релігійними постулатами, моральними приписами. Правовому впливу піддаються лише ті відносини, які за своєю суттю можуть бути врегульовані нормами права (щодо реєстрації та припинення шлюбу, особисті та майнові відносини між членами сім'ї та іншими родичами, відносини щодо влаштування в сім'ю дітей, які залишилися без батьківського піклування тощо) [1, с.1-2]. Правове регулювання в цих випадках має на меті перш за все охорону прав та інтересів членів сім'ї, формування між ними відносин заснованих на любові, взаємній повазі, відповідальності один перед одним, створення належних умов для виховання дітей. Разом з тим такі особливі риси сімейних правовідносин як: суворі індивідуалізація учасників, виникнення із особливих юридичних фактів, триваючий характер, неможливість універсального правопремства, особистий, довірчий характер обумовлюють певні особливості в тлумаченні та реалізації норм сімейного законодавства, які будуть предметом розгляду даного дослідження.

Проблеми тлумачення та реалізації норм та договорів, як правило, є предметом розгляду фахівців з теорії права. Також наявні окремі праці стосовно особливостей тлумачення в цивільному праві, а саме: С.Й. Вільнянського, І.Б. Новицького, Р.С. Реза, О.А. Беляневич, Є.О. Березіної, В.Я. Карабана, Л.В.Соцура та ін. Щодо сімейного права, то особливості тлумачення сімейно – правових норм та договорів майже не досліджувалися.

Реалізація норм сімейного права, їх ефективне застосування неможливе без з'ясування змісту юридичних норм, з'ясування волі законодавця, що в ній міститься. При цьому якщо дотримуватися точки зору на тлумачення як процес обумовлений не тільки і не тільки технічною недосконалістю зовнішньої форми частини правових норм (їх незрозумілістю, неоднозначністю), а такий, що впливає із суті правореалізації, тоді можемо говорити, що воно опосередковує весь процес реалізації права у всіх його формах. Можна виділити два шляхи ординарних форм реалізації сімейно-правових норм: пряма (безпосередня) і опосередкована реалізація.

Пряма (безпосередня) реалізація сімейно-правових норм означає, що суб'єкти сімейного права реалізують норми через загальні правові відносини. Суб'єктивні права і обов'язки учасників цих відносин виникають безпосередньо на основі норм права, тобто з підстав, загальних для всіх осіб, на яких поширюється дія зазначених приписів. При цьому для ординарних форм характерно, що реалізація норм здійснюють особи, до яких ці норми адресовані, а також реалізація норм здійснюється через їх власну поведінку. У такому порядку реалізуються норми сімейного права про особисті немайнові права і обов'язки подружжя, законний режим майна, визначення походження дітей, усиновлення і т.д.

Опосередкована реалізація сімейно-правових норм здійснюється за принципово іншою схемою. Деякі норми сімейного права починають діяти не безпосередньо, а після появи інших додаткових регуляторів, якими є індивідуальні акти (аліментні договори, договори про поділ майна і т.д.).

Окрім того істотні особливості характеризують таку форму прямої реалізації сімейно-правових норм як застосування, оскільки в ній необхідна участь правозастосовчих органів. Застосування сімейно-правових норм має наступні ознаки: це управлінська за своєю природою діяльність держави та посадових осіб у винесенні індивідуально-конкретних приписів, здійснюється спеціальними суб'єктами (судом, прокурором, нотаріусом, органом опіки та піклування), в «чужому інтересі», через певну послідовність стадій. До правозастосовчих актів, прийнятих для врегулювання сімейних правовідносин, належать, зокрема: рішення суду або органу державної реєстрації актів цивільного стану про розірвання шлюбу, рішення суду про встановлення факту батьківства, місця проживання малолітньої особи, позбавлення батьківських прав, про усиновлення, рішення органу опіки та піклування про способи участі у вихованні дитини та спілкуванні з нею того з батьків, хто проживає окремо від неї.

Процес застосування реалізується в певній послідовності стадій, і хоча їх кількість варіюється у різних вчених (від трьох до шести) [2, с.454, с.612], сутність та порядок дій залишаються приблизно однаковими. Наприклад, А.Б. Венгерів виділяє наступні стадії:

1) дослідження фактичних обставин справи, включаючи збір і встановлення фактів, які можуть увійти в сферу застосування права. На даному етапі вирішується питання про те - що сталося і що саме вимагає участі правозастосовця;

2) правова кваліфікація дій адресата правозастосовчої діяльності. Це ключова стадія, де суб'єкт, що застосовує право, зіставляє обставини справи з гіпотезою норми, диспозицією і визначає саме те правило поведінки, якому повинен слідувати адресат правозастосовання в необхідних випадках в силу примусу. Точний вибір правової норми за змістом і його застосування призводить до розвитку та впорядкування відповідних суспільних відносин, тоді як помилкове застосування може призвести до негативних соціальних наслідків;

3) перевірка справжності норми права, її дії в просторі, часі та за колом осіб;

4) розуміння змісту норми права, тобто тлумачення;

5) винесення рішення компетентним суб'єктом;

6) доведення змісту рішення до адресата правозастосовання [3, с.434-435].

Отже ми бачимо, що тлумачення становить один з етапів процесу реалізації норм, в тому числі сімейно-правових, тому визначення його характерних рис є вкрай важливим. Проаналізуємо, в чому вони полягають.

Одним з чинників, які обумовлюють підвищену увагу до процесу тлумачення сімейно-правових норм є особливості їх формулювання - наявність значної кількості оціночних понять, таких як: «підстави, що не суперечать моральним засадам суспільства» (ст.3 Сімейного кодексу (далі - СК), «аморальна поведінка нареченого, нареченої» ст. 31 СК, «важка хвороба або хвороба, небезпечна для другого з подружжя і (або) їхніх нащадків» ст. 41 СК, «додаткові витрати на дитину» ст. 185 СК або слова «і. т.д.», «тощо». Значна увага до тлумачення норм СК обумовлена не в останню чергу і значною кількістю новел, нетрадиційних підходів до вирішення деяких питань, що викликає його неоднозначне сприйняття і розуміння.

Також є деякі зауваження щодо юридичної техніки СК. Цей нормативний акт створювався за словами розробників «зادля утвердження сили любові, сили обов'язку»[4, с.4]. Але незважаючи на всі позитивні моменти, не вдалося уникнути стандартної для нашої країни ситуації, коли менш ніж за десять років дії СК України 29 разів до нього вносилися зміни та доповнення. При цьому дані зміни були викликані не завжди об'єктивними причинами - змінами в суспільному житті або правовій системі. Наприклад, Законом України від 20 грудня 2005 року N 3250-IV були внесені зміни до пункту 1 частини першої статті 41 СК для виправлення технічної помилки, оскільки в первинному варіанті містилося посилання не на той пункт ст. 26 СК.

Якщо казати про об'єкт тлумачення саме в розрізі сімейного права, то також тут є певні нюанси. Не вдаючись у дискусію про те, що

все таки є об'єктом тлумачення - право і його норми, закони (нормативні правові акти) і тексти законів (нормативних правових актів), воля законодавця, воля закону і державна воля [5, с.5], слід зазначити положення ст. 11 СК про можливість суду при вирішенні сімейних спорів враховувати звичай за заявою зацікавленої сторони. І хоча, як слушно зазначається в науковій літературі, в даному випадку можуть мати значення звичаї, які виступають «в доповнення до закону» (secundum legem) [6, с.52], з урахуванням вищевказаної норми вони також виступають окремим об'єктом тлумачення. Також відбувається не тільки тлумачення норм не тільки законодавчих актів, а при наявності також і сімейно-правових договорів.

Як зазначено вище, тлумачення завжди передбачає з'ясування дійсного змісту норми права, для чого застосовують різні способи тлумачення: граматичний, логічний, системний і історичний [7, с.35], що повною мірою стосується сімейного права. Немає чітко визначених правил використання зазначених методів - вони можуть використовуватися суб'єктом тлумачення всі одночасно, або може бути вибраний один або кілька на розсуд особи, в залежності від можливості досягнення мети тлумачення. При цьому якщо граматичне і логічне тлумачення відштовхуються від самих текстів, то системний і історичний способи спираються на елементи зовнішні до них. Граматичний спосіб найпоширеніший, заснований на знанні мови, використанні правил застосування слів, морфології та синтаксису. Особлива увага при його застосуванні приділяється значенню окремих термінів. Так із застосуванням даного методу може бути витлумачено поняття, закріплене в СК, «особиста приватна власність дружини, чоловіка», яке не знаходить свого відображення ні в Конституції України, ні в Цивільному кодексі (далі - ЦК). Шляхом застосування вказаного способу тлумачення з'ясуємо, що в даному випадку має місце некоректне застосування термінології, оскільки поняття - особиста власність було характерно для радянського законодавства. У сучасному цивільному праві застосовується термін - приватна власність, а значить, правильніше в зазначеній нормі застосувати термін - роздільна приватна власність і роздільне майно [8, с.93].

Не менш актуальний спосіб тлумачення - системне тлумачення - зумовлюється системністю права. Найчастіше сам текст нормативного акта містить підстави для системного тлумачення. До нього, зокрема, доводиться прибігати при реалізації бланкетних і відсылних норм. Так, ст. 65 СК щодо розпорядження спільним майном подружжя сформульована занадто широко і викликає певні складнощі при реалізації, оскільки під розпорядженням майном розуміють не тільки випадки придбання, але і відчуження майна одним з подружжя. Також у ст. 177 ЦК зазначається, що об'єктами цивільних прав є речі, у тому числі гроші, які підпадають під поняття - «майно». Отже, застосовуючи системне та логічне тлумачення, можемо зробити висновок, що взаємна згода подружжя необхідна і при розпорядженні загальними грошовими коштами [9, с.225].

Для сімейного права характерним є те, що за відсутності відповідної норми для врегулювання конкретної ситуації правозастосовець за допомогою тлумачення, враховуючи внутрішню послідовність права, застосовуючи закони логіки, може здійснювати «заповнення законів з самих себе» [10, с.58], тобто використовувати аналогію, що передбачено ст. 10 СК України. Дані прийоми дозволяють оперативно знайти рішення для спірної ситуації, поки законодавець не усуне прогалину, прийнявши нову норму або змінивши діючу.

Прикладом може слугувати питання сурогатного материнства, а саме встановлення при цьому батьківських прав, що є досить актуальним, але недостатньо дослідженим. З трьох загальноновизнаних видів сурогатного материнства - традиційне, донорська сурогатна вагітність та сурогатна вагітність - правове регулювання має тільки останній (ч.2 ст. 123 СК) [11, с.512]. Незрозуміло, чи свідомо законодавець розглядає тільки один вид сурогатного материнства чи має місце прогалина в законодавстві. В останньому випадку виникає багато питань, які потребують свого врегулювання, а саме: про утримання жінки в період вагітності; про батьківство при перебуванні сурогатної матері у шлюбі; у разі смерті осіб, що домовилися з сурогатною матір'ю про народження дитини. При вирішенні даних питань можна застосовувати інші статті СК і ЦК за аналогією, але все таки вони вимагають більш детального і ґрунтовного вирішення в силу своєї делікатності та складності.

Для юридичної практики важливе значення має з'ясування співвідношення дійсного змісту норми та її текстуального вираження, тобто співвідношення духу і букви закону. Воно є логічним продовженням і завершенням з'ясування змісту правових норм в результаті використання різних способів тлумачення.

Адекватне тлумачення означає повну відповідність словесного вираження норми права з її дійсним змістом і більшість норм пояснюється саме буквально. Норма права завжди має один дійсний зміст, який вклав у неї законодавець, а завдання тлумачення полягає в розкритті вираженої в ній волі законодавця, а не в пристосуванні змісту правової норми до змінених обставин, нових фактів і т.д. [12, с.55]. При розширювальному тлумаченні зміст (сенс) норми, що тлумачиться, виявляється ширше її текстуального вираження. Перелік випадків, що вимагають розширеного тлумачення, нерідко супроводжується вираженнями «і т.д.», «та інші». Так, в ч.1 ст. 71 Сімейного кодексу вказується, що якщо дружина і чоловік не домовилися про порядок поділу майна, спір може бути вирішений судом, який бере до уваги інтереси дружини, чоловіка, дітей та інші обставини, що мають істотне значення, відкриваючи тим самим можливість для розширювального тлумачення. Розширювальне тлумачення можливе і без вказівки про те в законі.

У той же час розширювальне тлумачення не слід ототожнювати із застосуванням права за аналогією. При аналогії закону певні факти не охоплюються не тільки змістом, але й буквою закону, бо законодавець взагалі не передбачав дані (аналогічні) обставини. При розширювальному тлумаченні факти, що стосуються справи, охоплюються змістом законодавства, хоча і не отримали точного і повного закріплення в тексті нормативного акту.

При обмежувальному тлумаченні зміст норми права виявляється вужче її текстуального вираження. Так вимагає роз'яснення ч.4 ст. 3 СК згідно з якою сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також інших підстав не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства. Залишаючи список підстав відкритим, розробники Сімейного кодексу, очевидно, хотіли захистити права подружжя, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, з тих чи інших причин не реєструючи шлюб, не назвавши прямо вказане підставу створення сім'ї. Така нечітка формулювання поставила питання про можливість поширення положень зазначеної статті та на одностатеві шлюби. З.В. Ромовська - автор цієї норми - не допускає саме такого розуміння, адже воно, на її думку, суперечить моральним засадам суспільства, тим самим пропонує обмежувальне тлумачення вказаної норми. Хоча, якщо дотримуватися динамічного підходу, враховуючи панують моральні уявлення суспільства і тенденції його розвитку, можливо в майбутньому поширення даної норми на всі зазначені категорії суб'єктів - як осіб різної статі, які перебувають у «неформальному» шлюбі, так і осіб однієї статі [13, с.18-19].

Норми права тлумачаться адекватно, обмежувальне і розширювальне тлумачення, звичайно, виняток із загального правила.

Частіше два останні види тлумачення є результатом недосконалості законодавства, наявності в ньому прогалин, неясних формулювань, неможливості врахувати нові факти, які охоплюються змістом норми права.

Якщо говорити про суб'єктів тлумачення сімейно-правових норм, то найбільше значення в даному випадку має офіційне судове тлумачення, що дається в інтересах закону і має орієнтуюче значення, а також доктринальне тлумачення. І хоча роз'яснення сімейно-правових норм, що даються Конституційним судом мають за своєю обов'язковістю вищу юридичну силу в порівнянні з тлумаченнями, які здійснюються іншими державними органами, посадовими особами [14, с.108], їх кількість щодо сімейного законодавства дуже незначна. Серед них - роз'яснення постанови другої статті 211 Сімейного кодексу України щодо зазначення максимальної різниці у віці між усиновлювачем та дитиною і положення ч. 1 ст. 61 СК про віднесення статутного капіталу і майна приватного підприємства до об'єктів права спільної сумісної власності подружжя [15].

Роз'яснення пленуму вищих судових органів даються в інтересах закону і мають орієнтуюче значення. Так, у ст. 32 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» вказується, що Вищий спеціалізований суд «дає спеціалізованим судам нижчого рівня рекомендаційні роз'яснення з питань застосування законодавства щодо вирішення справ відповідної судової юрисдикції». Також варто відзначити наступні акти роз'яснення здійснені судовими органами, а саме: Постанова № 3 Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 р. «Про застосування

судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів», Постанова № 11 Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007р. «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя», Постанова № 3 Пленуму Верховного Суду України від 30 березня 2007 р. «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав».

Неофіційне тлумачення сімейно-правових норм реалізується різними суб'єктами, які роз'яснюють зміст норм права у формі порад, рекомендацій, які не мають загальнообов'язкового характеру. Його підрозділяють на повсякденне, професійне і доктринальне.

Повсякденне тлумачення здійснює будь-який суб'єкт, що не володіє спеціальними знаннями в правовій сфері. Його точність залежить від рівня правосвідомості суб'єкта. Від характеру такого «життєвого» тлумачення багато в чому залежить стан законності, бо воно є підставою юридичної діяльності громадян, їх правомірної поведінки.

Професійне тлумачення правових норм дається фахівцями-юристами, посадовими особами, причому критерієм виділення цього виду тлумачення слугує не ступінь знання права, а професійна діяльність. Таке, наприклад, тлумачення, що здійснюється прокурором або адвокатом у судовому процесі. Його результати не обов'язкові для суду, однак необхідність діяльності цих учасників процесу закріплена нормативно.

Доктринальне тлумачення здійснюється вченими-юристами, фахівцями в області права в монографіях, наукових коментарях, статтях, доповідях, експертних висновках тощо. Особливість доктринального тлумачення полягає в тому, що воно здійснюється не просто спеціалістами або вченими, а в тому, що містить більш глибокий, точний аналіз чинного законодавства, правильно розкриває і пояснює суть і зміст правової норми. Результати доктринального тлумачення публікуються в особливих збірниках, містять науково-практичні коментарі чинного законодавства, якими користуються практичні працівники, студенти, науковці. Неоднозначність багатьох положень Сімейного кодексу, наявність значної кількості новел, оціночних понять, неузгодженість з іншими нормативно-правовими актами викликало необхідність глибокого наукового аналізу його положень, що відбилося в активній роботі вчених і випуску близько десяти науково-практичних коментарів під редакцією таких вчених – Ромовської З.В., Червоного Ю.С., Харитонова Є.О., Жилінкової І.В., Фурси С.Я., Булеци С.Б. та ін.

Серед зазначених робіт хотілося б особливо відзначити дві. По-перше, це коментар Ромовської З.В. - д.ю.н., розробника кодексу - який хоч і не за юридичною силою, але по суті можна назвати своєрідним аналогом автентичного тлумачення, адже він містить не стільки науковий аналіз положень, а скоріше пояснює чому та чи інша норма увійшла до його складу і якими фактичними обставинами обумовлена, що було особливо важливо як для практиків, так і для теоретиків через зазначені особливості СК. По-друге, це коментар під редакцією д.ю.н. Жилінкової І.В., яка значну частину свого творчого шляху присвятила вивченню актуальних проблем сімейного права. Видання характеризується високим науково-теоретичним рівнем, фундаментальним підходом, дуже деталізовано, в ньому розглядаються основні спірні моменти, які виникли або можуть виникнути в процесі реалізації нормативно-правового акта, при цьому не просто вказується проблемний момент, а також, що особливо важливо, даються чіткі рекомендації суб'єктам сімейного права, як правильно розуміти і застосовувати ту чи іншу норму.

Якщо в теорії права достатньо уваги приділяється питанням тлумачення правових норм, то теорія тлумачення індивідуальних актів, зокрема – правочинів не отримала розвитку і залишається, як правило, поза увагою вітчизняних учених. Дана ситуація вимагає вирішення, враховуючи розширення диспозитивних начал у сімейному праві, надання значних можливостей суб'єктам права врегулювати свої відносини на власній розсуд у межах, визначених чинним законодавством. Згідно зі ст. 9 СК суб'єкти сімейного права можуть врегулювати свої відносини за домовленістю, якщо це не суперечить його вимогам, законам, моральним засадам суспільства. Наприклад, подружжя можуть врегулювати свої відносини з приводу майна, в тому числі укласти шлюбний договір, аліментний договір, договір про участь у вихованні, договір про розподіл майна і т.д.

Як закон, так і акти, які формуються з власної волі фізичних, юридичних осіб, у випадках їх недостатньої визначеності і чіткості підлягають тлумаченню. При цьому тлумачення договору полягає у з'ясуванні намірів одного або декількох суб'єктів, що принципово відрізняє його від тлумачення правових норм. Якщо у відношенні норм законів ми говоримо про свободу законодавця, то при тлумаченні договорів визначальним є воля сторін, інтереси і цілі яких не завжди тотожні.

Специфіка тлумачення саме сімейних договорів обумовлена суб'єктом і предметом тлумачення, особливостями змісту, специфічними рисами та функціями. СК не містить окремих правил тлумачення договорів, тому що ст.8 СК припускає субсидіарне застосування цивільного законодавства для врегулювання сімейних відносин, а значить і положень ст. 213 і ст. 637 Цивільного кодексу України (далі ЦК). Згідно із зазначеними нормами граматичному тлумаченню надається перевага на законодавчому рівні. Якщо використання цього методу не дає можливості визначити зміст окремих частин договору, їхній зміст встановлюється порівнянням відповідної частини договору зі змістом інших його частин. Якщо і в цьому випадку волю сторін неможливо буде визначити то аналізуються інші обставини, документи які передували або відбувалися після правочину.

Якщо порівнювати сімейні договори з основною масою цивільних договорів, то особи, які їх укладають, в силу специфіки сімейних відносин виявляються в більш вигідному становищі, оскільки з метою захисту інтересів подружжя, і перш за все дітей, законодавець закріпив вимоги щодо обов'язкової нотаріальної форми для основних видів сімейних договорів - шлюбного (ст. 94 СК) і аліментних (подружжя про надання утримання - ст. 78 СК; про виплату аліментів на дитину ст. 189 СК), що дозволяє мінімізувати ризик включення в них неясних і суперечливих положень.

При тлумаченні будь-якого договору, в тому числі і сімейного, спочатку з'ясовується юридична сила договору, його дійсність, відповідність необхідній формі.

Якщо йдеться про судове тлумачення сімейного договору, то здійснюючи його суддя не повинен з'ясовувати, що сторони хотіли сказати в договорі. Він тлумачить договір так, як це могли зробити самі сторони або треті зацікавлені особи, якщо б вони хотіли вирішити якусь проблему при розгляді спору. Вважаємо, що при тлумаченні договору суд не може вносити зміни до його положень.

В Україні не склалося усталеної практики тлумачення сімейних договорів через відносно невелику їх кількість. Наприклад, згідно статистики Мін'юсту за період з 2004 по 2010 рік було укладено близько 6 тисяч шлюбних договорів при тому, що щороку реєструється понад 300 тис. шлюбів [16]. Але враховуючи те, що сімейне право є підгалуззю цивільного права, то до «сімейних» договорів можна застосовувати правила, що стосуються цивільних договорів з урахуванням певних особливостей зазначених правовідносин.

РЕЗЮМЕ

В роботі розглядаються різні форми реалізації сімейно-правових норм та визначається місце тлумачення в данному процесі. Автором визначаються особливості тлумачення сімейно - правових норм. Значна увага приділяється питанню тлумачення цивільно-правових договорів.

Ключові слова: пряма (безпосередня) і опосередкована реалізація сімейно-правових норм, тлумачення сімейно-правових норм, об'єкт, предмет, способи тлумачення сімейно-правових норм, тлумачення сімейно-правових договорів.

РЕЗЮМЕ

В работе рассматриваются различные формы реализации семейно-правовых норм и определяется место толкования в этом процессе. Автором выделяются особенности толкования семейно - правовых норм. Значительное внимание уделяется вопросам толкования гражданско-правовых договоров.

Ключевые слова: прямая (непосредственная) и опосредованная реализация семейно-правовых норм, толкование семейно-правовых норм,

об'єкт, предмет, способи толкування семейно-правових норм, толкование семейно-правовых договоров.

SUMMARY

The article describes the various forms of implementation of the family law and the place of the interpretation in this process. The author defined special features of interpretations in famil law. Considerable attention is given to the interpretation of civil contracts.

Keywords: direct (immediate) and indirect implementation of family law, the interpretation of family law, object, methods of interpretation of family law, the interpretation of civil contracts.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Пчелинцева Л.М. Семейное право России: Учебник для вузов. – 3-е изд., перераб и доп. – М.: Норма, 2004. – 668с.
2. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / За ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 688с.; Марченко М.Н. Теория государства и права: учеб. – 2е изд. перероб. и доп. –М.: ТК ВЕЛБИ, Изд-во, Проспект, 2007. – 376с.
3. Венгеров А.Б. Теория государства и права: Учебник для юридических вузов. – 3-е изд.. – М.:Юриспруденция, 2000. – 528с.
4. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 532 с.
5. Петрушев В.А. Проблемы толкования объектов права // Академический юридический журнал. – 2002. - №1-2. – С.4-10.
6. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар/За ред. І.В. Жилінкової.- Х.: Ксилон, 2008. – 855 с.
7. Власов Ю.Л. Проблемы толкования норм права: Монографія. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. – 180с.
8. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України / За ред. Ю.С. Червоного. – К.: Істина, 2003. – 464с.
9. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. І.В. Жилінкової.- Х.: Ксилон, 2008. – 855с.
10. Харьковская цивилистическая школа: в духе традиций: монография / под ред. И.В. Спасибо-Фатеевой. – Харьков: Право, 2011. – с. 296.
11. Коренга Ю. Питання, які стосуються батьківських прав за використання сурогатного материнства // Право України. – 2012. - №3-4. – С. 511-515.
12. Гранат Н.Л. Толкование норм права в правоприменительной деятельности органов внутренних дел. – М., 1991. -
13. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. І.В. Жилінкової.- Х.: Ксилон, 2008. – 855с.
14. Тихий В. Правова природа Конституційного суду України, його повноваження, рішення та висновки // Право України. – 2012. - №1-2. –С. 97-111.
15. Рішення Конституційного суду України [Електронний ресурс] // Режим доступа: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show_v003p710-09 , <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-12>.
16. Новости Министерства [Електронний ресурс] // Режим доступа: <http://minjust.gov.ua/0/34062>

УДК: 343.97

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ ПІДРОЗДІЛАМИ КАРНОГО РОЗШУКУ ОВС УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Біляєв В.О., к.ю.н., доцент., доц. каф. оперативно-розшукової діяльності факультет кримінальної міліції Донецькій юридичний інститут МВС України

Законом України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» [1] визначені принципи та пріоритети державної політики у найбільш важливих сферах життєдіяльності. Внутрішня політика ґрунтується на принципах верховенства права, забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, повага до гідності кожної особи. Основними засадами політики у сфері розбудови державності, зокрема, визначено: 1) забезпечення справедливого і доступного судочинства; 2) забезпечення безумовного дотримання принципів законності керівниками правоохоронних органів і силових структур; 3) боротьба із злочинністю шляхом поліпшення координації роботи правоохоронних органів, оптимізації їх структури, та належного забезпечення їх діяльності. До основних засад внутрішньої політики у сфері національної безпеки належить удосконалення системи демократичного цивільного контролю над правоохоронними органами, забезпечення їх відповідності вимогам європейських інституцій.

Оперативно-розшукова протидія тяжким та особливо тяжким злочинам проти особи та проти власності визначається в якості основного спрямування в діяльності підрозділів карного розшуку ОВС України. Тому важливим завданням держави є забезпечення їх повноцінного функціонування з метою ефективної протидії злочинності. Оперативно-розшукова політика у сфері протидії злочинності підрозділами карного розшуку передбачає розробку та впровадження в діяльність ОВС відповідної системи правових та організаційних заходів у контексті загальнодержавної діяльності щодо удосконалення функціонування загальної системи органів забезпечення правопорядку.

Реалізація оперативно-розшукової політики у сфері протидії злочинності підрозділами карного розшуку здійснюється в умовах реформування нормативно-правових засад їх діяльності. Це пов'язано із запровадженням в практичну роботу оперативних підрозділів положень Кримінального процесуального кодексу України, приведенням у відповідність до нього окремих законів, розробкою та впровадженням відомчих та міжвідомчих норм, що регламентують питання організації і тактики проведення оперативно-розшукових заходів та здійснення взаємодії між окремими підрозділами. З урахуванням цього, формування сучасної наукової доктрини щодо протидії злочинності засобами ОРД потребує уточнення змісту загальної категорії оперативно-розшукової політики та визначення особливостей її реалізації в напрямі забезпечення діяльності підрозділів карного розшуку.

Проблеми визначення сутності та змісту оперативно-розшукової політики та, безпосередньо, пов'язані з нею поняття кримінальної, криминологічної та правоохоронної політики у різних контекстах протидії злочинності розглядаються багатьма вченими-правознавцями. Окремо, зупиняючись на аналізі комплексних досліджень категорії оперативно-розшукової політики держави, потрібно зазначити, що вперше її запровадив до наукового обігу та розвинув О.Ф. Долженков [2], досліджуючи проблеми протидії створенню інфраструктури злочинного світу засобами ОРД. В подальшому, зазначена категорія була комплексно досліджена в докторських дисертаціях К.В. Антонова [3] (у контексті забезпечення економічної безпеки держави) та В.Л. Ортинського [4] (у контексті протидії нелегальній економіці). Тісно пов'язані з оперативно-розшуковою політикою, питання поліцейської стратегії в сфері забезпечення внутрішньої безпеки держави досліджувались В.О. Копаном [14]. В той же час, оперативно-розшукова політика у сфері протидії злочинності підрозділами карного розшуку як окрема складова загальнодержавної політики розглядається нами вперше.

Отже, метою статті є з'ясування сутності, змісту та сучасних проблем реалізації оперативно-розшукової політики у сфері протидії злочинності підрозділами карного розшуку у контексті загальнодержавної внутрішньої політики.

Державна політика поділяється на зовнішню та внутрішню. Ефективність державної політики у внутрішній сфері визначається реальною здатністю держави захищати права людини і громадянина та ефективно протидіяти злочинності. Вона розглядається як сукупність певних напрямів діяльності держави, її структур та інститутів з організованого та змістовного вираження